

~~121916~~
II 512

ВЛАСТОЈЕ Д. АЛЕКСИЈЕВИЋ

ЈЕДАН ПОРТРЕТ

Др. СЛАВКО МИЛЕТИЋ

БИБЛИОТЕКА
МАТИЦЕ СРПСКЕ

38.369



БЕОГРАД

1 9 4 0

Штампарија Ж. Маџаревић, Цара Николе II ул. 28. Тел. 23.312

1913
E 212

UNIVERSITY OF MICHIGAN LIBRARY

LEAH BOSTON

DR. CLARKO MILLER

38.202



У својим досадашњим студијама - монографијама*, пружили смо доста материјала за културну и политичку историју Војводине последњих деценија. Сматрали смо ово јединим начином да се отвори могућност за генералну објективацију, те је, према томе, сав наш досадашњи рад у ствари само једна етапа научног испитивања. Посао око сређивања материјала није ни мало захвалан, поготово ако се има посла са материјалом који залази у животе још живих савременика. Верујемо, да у тим случајевима може бити и приговора, али велико је питање, ко има више могућности за објективацију: писац, као аналитичар, или савременик, као субјективни критичар. У питању је страст, с једне стране, и хладно резонување, с друге стране, одн. анализа резултата, узрока и сретства.

Кратка студија о Др. Славку Милетићу само је један прилог више документацији наше народне прошлости. У њој нема никакве тенденције, јер подвлачити индивидуалност једне личности, која је била члан наше друштвене елите, то не може значити

* Досадашње наше студије из ове области су: „Биографија Јаше Томића у развоју личне идеологије“ — посебно издање ст. 125, Београд 1938 г. — „Поводом једне биографије о др. Светозару Милетићу“, Српски књижевни гласник, Београд 1938 г. бр. 7 — „Појава илиризма у Угарских Срба“, Живот и рад бр. 19—21, Београд 1939 г. — „Покушај првог часописа код Срба“, Српски књижевни гласник бр. 3, Београд 1939 год. — „Лаза Нанчић, прилог за историју Војводине“, Дело бр. 18, 19 и 20, Београд 1940 г. — „Велика народна скупштина у Новом Саду 1918 г.“ Дело, бр. 23 и 24, Београд 1940 г. — „Радикализам у Војводини“, Дело, бр. 28, 29 и 30, Београд 1940 г. — „Др. Жарко Миладиновић, портрет“, Дело, бр. 30, 31 и 32, Београд 1940 г. — „Јаша Томић, портрет“ Дело, бр. 33, 34 и 35, Београд 1940 г. — „Др. Славко Милетић, портрет“, Дело бр. 37, 38, 39 и 40, Београд 1940 г.

ни у ком случају. Али пошто је у питању, са друге стране, син једног од наших највећих људи, горња ограда је на сваки начин била неопходна. Стицај околности, које смо на другим местима покушали да рашчланимо, од политичких присталица др. Светозара Милетића, као оца, створио је политичке противнике др. Славка Милетића, као сина. Зато мислимо да даљи увод није потребан.

Београд 1940

В. Д. Алексијевић

Деветнаести

Дванаести век донео је врло много новина код Срба, готово револуционарних измена. Сукоб идеја достиже кулминацију и из ње се ствара једна унисона и афирмирана свест, да су народности исто што и личности као и да скуп народности чини специфично друштво виших јединки, друштво народа. Тако се унутрашња политика везивала најинтимније за спољашњу, долазило се до резимеа о праву човека, не као грађанина, већ као творца свих социолошких доктрина из којих произилазе социјалне установе: породица, племе, народ, држава, црква, друштво у ужем смислу речи и сл., те тако полаже темеље људских заједница и осигурава стварање нових јединки — човека. На овим схватањима се и почела изграђивати модерна наука и уметност, т. ј. човек као правно и физичко лице освојио је своја права. Нема више тајни у овом веку модернизма: правних софизама, ритуала, астролошких пророштава, медицинских формула и др. све је сада приступачно свима без разлике, наравно са потребним интелектуалним вољуменом. Тако је и нова политика скинула копрену са неповлашћених стотина милиона људи, указала им на вештину управљача и предодредила им саму ту дужност, као почетак прогреса, обнову односа и право самоодлучивања.

Двадесети век је доследан наставак деветнаестог. Грубо набацане идеје сада се филтрирају, прерађују, тешу, и долази се до нових узајамних положаја; н. пр. после Доситеја долази Вук Караџић, после Вука Даничић, после Даничића Сто-

Јановић, и т. д. У чистој политици имали смо слично превирање и допуњавање: Митрополит Страћимировић и Доситеј су покретачи новог политичког правца; после њих долази Јован Хаџић, Илија Гарашанин, Јосиф Рајачић и др. Њих наслеђују и дефинитивно формирају политичке идеје: Светозар Марковић, Светозар Милетић, Јован Ристић, Владимир Јовановић и др. Млађи нараштаји иду још даље, они врше синтезу постављених догми, али се разилазе у форми; ту су: Пашић, Томић, Тодоровић, Нанчић, Пачу, Давидовић, Лапчевић, Жујовић и др. Генерације које долазе за њима мање су доктринарне, што значи, да мање или више примају програме старијих, али су тим више практичарске; њихов задатак је: рад у народу. Оне из економског и политичког доктринарства стварају чисто социјално, једно посебно, панхуманистичко становиште. Они су носиоци културе у најширим слојевима, пионири темељне изградње малог човека, не ради њега самог, већ ради народности. Ова нова схватања народне једнакости, с једне тачке гледишта, у двадесетом веку пошла су интернационали, а са друге тачке гледишта, у виду утакмице народа, Ничеовом — Иберменшу и социјалном корпоративизму. Што се тиче српских политичких идеологија, све су се и сада већим делом слагале у демократији, да је сам народ тај, а не ти нови културтрегери, који треба о себи да решава. То је схватање до краја живота имао и др. Славко Милетић.

II

Када је сахрањиван Никола Пашић, говорећи на спроводу у име Министарског савета, као министар народног здравља, др. Славко Милетић је изнео громачно, у свега три реченице, цео Пашићев животни манифест:

„Мој је принцип увек био: радити за народ с народом“.

„Ради и иди спорије, али увек само сигурним путем“ и

„Боље је погинути за слободу свога народа но остати туђи роб“.

То је у ствари био и Милетићев програм. На Пашићевој сахрани др. Милетић је свесно или несвесно проговорио у име свих народних бораца из Србије и Војводине, јер је то био програм карактера и поштења. И тек тада, те 1926 године, Славко Милетић указује на факта од пре четрдесет година, шта је српски народ изгубио силаском са политичке позорнице његовог оца, великог др. Светозара Милетића. Тада је дошао Јаша Томић, најинтимнији Пашићев пријатељ из младих дана и он, др. Славко Милетић, пришао је овом новом следбенику идеологије свога оца. Он није пошао за опортунистима, јер се у њему бунила најранија успомена из детињих дана против назадњаштва и уступања пред Пештом. Ево доказа тих најранијих и личних шикана:

Чим је проходао ногом (рођ. 10 марта 1869 г. у Новом Саду) и почео разумевати смисао људских речи, слушао је приповетку о шиканама које трпи његов отац, ради идеје и правде. А када је била прва преметачина у кући, ради познате новинарске афере у вези са чланком Светозара Милетића „Ђирилица у загребачком политичком хербергу“, кажу, да жандармска рука није поштедела ни његову колевку. Тада није имао много више од годину дана; обест веледржаца желела је да се искали и на сину „највећег Словена“, јер је и он био кост Милетићеве кости.

После се већ успомене саме ређају:

Он је са мајком и сестром у Вацу; обилазе оца који је у тамници. Милица — сестра — по некад и добије дозволу да спава са оцем у ње-

говој ћелији, па га она дочекује кад са мајком дође у јутро на врата хапсане и лупа да га пусте к оцу. Отац му није смео напоље изван званичних часова одређених за шетњу, па је кћи примила на себе да заступа оца. По парку кажњеничког завода Славко се игра са Милетићевим пријатељима Стевом Поповићем и Змајем, тако да је то за њега био први свет, јер је тамо и проходао.

Да се Славко Милетић још дететом показивао као изразита индивидуалност, може се закључити из причања његове сестре Милице Јаше Томића у једном од њених чланака објављеном у „Застави“:

„Те ноћи, када ће бити ухапшен, ради велеиздаје, а под изликом да је примао новац из Русије ради дизања устанка, др. Светозар Милетић се вратио доста доцкан из кафане са Змајем, који је био код њега гост. Око три часа у зору, цела је кућа била разбуђена лупањем државног тужиоца, који је дошао са војницима да води Милетића. Неколико сандука рукописа било је однето, а Светозару Милетићу у први мах нису дали ни да се опрости са децом. Ипак, на интервенцију варошког капетана Маше Манојловића, поздрави се са њима, а када је полазио, кришом тутне Змају у руку свој портмоне, да га изнесе из куће. Када су Милетића извели, предметачина се наставила по целом стану. Соба, где је био Змај са децом, била је прво поштеђена, па се у тишини чула само ватра како пламса у камину. Змај се очигледно колебао; али се у једном моменту ипак реши и Милетићев портмоне баци у камин. Чим је то учинио, изашао је из собе.

И сад шта се дешава!

Деца која су све ово узнемирено пратила, када су остала сама, договоре се: Славко, који је тек требао поћи у основну школу, ла-

гано се извуче из постеље, приђе камину и са машицама извади напоље портмоне, кога је ватра већ нагризла; затим, ударајући по њему, угаси остатке пламена, сакрије га под своју кошуљу, па се брзо врати у кревет. Мало после тога почела је преметачина и у њиховој соби, нарочита је пажља била управљена баш на камин.

После завршене преметачине, пошто је портмоне остао сачуван, констатовало се, да је у њему био списак свих омладинаца — добровољаца, који су сутра дан требали прећи у Србију, како би се борили у српско-турском рату. Ту је био и план одласка. И план и списак су наравно искоришћени, али питање је, шта би било да га Славко није сачувао или да су их у камину пронашли агенти!... О том је после слично причао и омладинац, чије је име са осталима било на списку, Тона Георгијевић из Новог Сада.

После је дошла Милетићева осуда. Он, Славко, баш када је требало бити суђење др. Светозару Милетићу, разболео се од тифуса. Изгледало је, да се и природа побунила против српског великана, није јој било доста седморо Милетићеве деце, хтела је и осмо. И у пратњи државног тужиоца Томашића, отац долази да се опрости од сина. Кажу да је плакао... То би била немоћ пред нечим вишим... Али Славко је оздравио и тамо у Пешти пошао у школу, што је Светозара Милетића мало окрепило и омогућило му да мирније поднесе оне три и по године затвора.

Затим је наступио прави слом; душевна болест старог Милетића. Када су се затворила врата Шварцеровог завода, Славко је био свестан, да никада више неће добити онакво писмо од оца, какво је добио када га је после помиловања режим пустио на слободу:

„Слатко чедо Славко, отац ти шаље први пољубац из слободе. Твој љубећи те отац — Светозар“.

Сада је Милетић дефинитивно био заточен и више неће наћи праве слободе нигде на земљиној кугли. Славко, иако тек ученик нижих разреда гимназије, то зна, још више, он то осећа. Заболеће га више него сама последица, када га избаце из гимназије у Новом Саду, што је ишао да гледа „Перу Сегединца“ од Лазе Костића, јер се тиме, по схватању тадашње школске власти, оглушио о њену наредбу. Тада је учио седми разред, кога је приморан наставити у Осијеку. У то време је била нарочито страшна борба народњака са клиром, на чијем је челу био намет-патријарх Герман Анђелић, а комад „Пера Сегединац“ је апострофирао, својом сличношћу самих догађаја, патријарха. Фабула је привукла на себе пажњу чак и пештанског режима, јер су у Вићентију Јовановићу видели Германа Анђелића, у Пери Јовановићу-Сегединцу, Светозара Милетића, а у Карлу IV римском ћесару, Фрању Јосифа. Наравно, да овакав комад поготову није смео гледати Милетићев син.

III

Можда је било још нешто у питању, да се примени онако груб гест истеривања из школе: лист „Застава“. Иако тек дечко од шеснаест година, Славко Милетић је био сарадник и коректор „Заставе“. Он се већ у то време није слагао са начелним писањем листа, који је био у либералним рукама, већ је хтео да се промени правац. Симпатисао је са социјалистима, али га је већ у то време још више привлачила личност Јаше Томића. Славко је са мајком и сестром био номинални и фактички власник листа, јер

је „Застава“ била дар „Слободоумне странке“ др. Светозару Милетићу, да би тиме Милетић имао одрешене руке за слободан рад у народу. Тако је Славко већ тада био у могућности, самом својом жељом, готово сваки дан променити уредника, а то се вођама либерала није допадало, јер се та жеља малолетног Славка Милетића већ појављивала. И они су нашли за потребно да га уклоне из Новог Сада. Ипак, то није помогло ништа, јер већ идуће године, баш он, Славко Милетић, уводи у „Заставу“ Јашу Томића и поверава му уредништво листа. Да је овај гест за српски народ у то време мртвила био готово један од најзрелијих гестова тадашње српске политике, говори и Змајева песма: „Он се радовао...“, т. ј. Светозар Милетић, када је чуо за то. Исто то говори и телеграм Милице, кћери Светозарове, која је тада била у Пешти код оца, који гласи: „Отац се обрадовао промени писања „Заставе“ — Милица“.

Млади Милетић после ових првих потеза, могао је наставити студије. Студирао је у Прагу, Грацу и Бечу и спремао се за лекара. У привидном затишју које је настало после делимичног оздрављења др. Светозара Милетића, а и сигурности да је лист у добрим рукама, Јаше Томића, Славко се посветио са доста темељитости науци. Поред студија медицинских наука, које ће завршити 1895 године, он учи језике и то ће му донети велике користи у познијем животу. Знао је сем матерњег језика још: мађарски, немачки, енглески, француски, талијански, руски и чешки, нарочито ова два последња, и са њих је доста и преводио. Ти ће преводи делимично изићи у „Застави“, а после у неколико листова и часописа чији је он био сарадник или чак и уредник. Писао је и оригиналне песме и приповетке, поред великог броја популарно-научних чланака из области чисте хигијене или уопште медицине.

Кад се после „Туцинданског догађаја“ Јаша Томић морао за неко време удаљити од „Заставе“, лист је почео самостално водити на-брзо нађени уредник Јовић. „Застава“ је почела напуштати правац Томићевог писања, као у 1884 години и ближила се опортунистима. Мада још студент у Бечу, Славко Милетић, добро увиђа ово и незадовољан Јовићевим радом изненада дође у Нови Сад, те узима сам уредништво листа у своје руке. Читаву годину дана сам је водио лист, а када је нашао људе од поверења, које је и Томић сматрао за искрене и предане народној ствари, врати се поново у Беч да настави студије.

Некако баш у то време пада и његова женидба у Бечу. Ондашњи српски кругови су га добро знали. Омладина га бира за претседника свога друштва „Зора“, па је и добио достојан задатак од свих бечких Срба, да поздрави у томе својству Томаша Масарика, браниоца словенства у Аустро-Угарској. Масарик је, тада професор и посланик у бечком Рајхстагу отворено напао министра Калаја, што дозвољава званичне шикане које се врше над Србима, Чесима, Словенцима и Хрватима, а које су се у то време често дешавале. Када је после одржаног говора Масарик излазио из парламента, пришла му је српска депутација и млади Милетић му је, на чистом чешком језику, одао дужно признање Срба. Наравно да је то био велики успех, нарочито, када је Масарик рекао: „Ви ћете бити достојан син свога оца...“ Тада су поготову све српске куће у Бечу за њега биле отворене, и он се жени са Маријом, кћери угледног Србина Јосифовића. Са њом ће у браку имати два сина, Светозара и Милана, који данас као инжињери живе у Београду.

Са завршеним студијама престаје и прва фаза живота Славка Милетића, која је била већ у то рано време пуна јавних и породичних трзавица, али видимо да га те недаће нису обесхрабриле,

јер он после, у јужним крајевима Угарске, ради са још већим еланом на знатно важнијим и крупнијим пословима. Само ова прва фаза из живота др. Славка Милетића имала је непосредне везе са радом др. Светозара Милетића; зато њу треба и одвојити од доцнијег деловања овог социјалног борца, јер ће се млади Милетић ишчаурити у једну посебну индивидуалност: социјалног радника и политичара на кога се исто тако могу односити сопствене му речи:

„Политика је, нарочито код политичких младих народа, великим делом област страсти. Скупштине, клубови, разни скупови и зборови најчешће су доминирани страсима. Иако је живео у оваквој политичкој средини преко пола века, његов дух остао је хладан и миран, а његове речи одмерене и отмене. И та душевна мирноћа, то отсуство узбудљивих и страсних трзаја живаца, оспособљавало га је за мирно и смишљено спремање сваке политичке акције, за логичну и тачну оцену политичких ситуација“.

IV

Године 1896 „Застава“ је постала орган Народне радикалне странке. Др. Славко Милетић је без устезања предаје странци којој је и сам припадао, уверен, да ће тако више користити народу. Он, сам, не долази да живи у Нови Сад, где су му сви рођаци били, већ одлази у Вршац и посвети се практичном лекарском послу. То је била последица очеве рада у народу: отац му је био читав револуционар, а он је лекар, у модерном значењу речи исповедник, друг, отац, искупитељ болова.

У Вршцу улази одмах у најшире народне слојеве, стаје на чело многих народних друштава

(Српско црквено певачко друштво, Црквена општина и др.) и отпочиње борбу за народну ствар, подизањем тог истог народа. После ће к њему онамо прећи из Новог Сада са женом и др. Светозар Милетић и ту ће провести последњих пет година свога патничког живота, да умре на синовљевим рукама.

Др. Славко Милетић имао је још једну сличну часну дужност, на неких двадесет година доцније, да у својству лекара и министра народног здравља нове и велике државе Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, заклопи уморне очи једном краљу, великом поч. Петру, за чије се идеје и сам часно борио.

Мада је живео у Вршцу до свога пресељења у Београд, после ослобођења, др. Славко Милетић је скоро целог живота биран као заступник града Новог Сада и доње Бачке, прво у Црквени сабор у Карловцима, од 1896 до 1912, а после ослобођења у београдску Народну скупштину и то од 1919 па до 1927. И у једном и у другом телу био је један од највреднијих претставника. У Карловачком сабору га бирају повремено у различите одборе: саборски, школски, за предлоге, опет саборски и сл. У њима најенергичније брани народна права и бори се против епархијских самовоља, т. ј. тражи да сам Сабор, а не Митрополитски црквени савет претреса његове извештаје. У погледу слања Адресе круни у Беч, његово становиште је консеквентно, па тражи да буде као и пре по краљевом рескрипту, само писано српски, а не и на мађарском језику (1902). На његов предлог по овој ствари приступило се гласању и патријархов предлог упоредног мађарског текста пао је у воду. Он има и у погледу школе слична мишљења: школе морају бити само српске и огорчено се бори против мађаризације. Пр. са девојачком школом у Новом Саду, Панчеву и Сомбору, које су 1907 г. на захтев владе из Пеште

требале бити затворене, јер није био постигнут довољан успех из учења мађарског језика. „Ја мислим да их баш ради тога и треба одржати“ говори Милетић, и оне су остале. Такви ће му на зори увек остати, па и после када је министровао у Београду. Национална ствар је увек била у првом плану, поред дубоког социјалног схватања народне психе. Остављајући тренутно на страну његове писане ствари, у којима се он не показује само као научник из народа, већ и као књижевник, видећемо у пракси, а и положаји су му то омогућавали, дубоку хуманистичну жицу.

Др. Славко Милетић није био само један од бораца за националну ствар; он се бори и за општа људска права. Од својих најранијих политичких почетника, он тражи сарадњу и са опозицијом других народности — Мађара и Немаца. Као пример, да је и од њих био поштован и да су га ценили као човека и социјалног борца, може се навести резултат избора за мађарски парламенат од 1905, када се кандидовао у срезу панчевачком и само са минималном разликом од неколико гласова, није био изабран. Главни кортеш био му је Јаша Томић, који је убацио међу свет паролу: „Ко гласа за др. Славка Милетића, гласа за слободу и једнакост народа“. Нама достаје то, да су поред Срба, читаве мађарске и немачке општине, где су наравно ови народи били у већини, гласале за Милетића (пр. Францфелд, Ковачица, данашње Краљевићево и др.). Али терор је учинио своје.

Све ово, до мрачне 1914 године, изгледа, да није било ништа. Ту су се тек имале осетити последице угњетавања и силе. Одмах с почетка рата, Милетић је узет за таоца и интерниран, јер је протествовао код власти ради хапшења Срба. Узели су му за кривицу, што се борио за права човека и народа. Ипак, суд није ништа конкретно констатовао и ослободио га је оптужбе из недостатака доказа, али власти су му сада доделиле

другу дужност, присилни рад у војним болницама. И мада још под присмотром, др. Милетић рада по својој националној савести, припрема Србена ослобођење и заштићава их, као лекар, од војних обавеза. Можда ова његова радња није била у духу социјалних и научних обавеза, али је била у духу крвних и националних; ово је, треба веровати, вредније и јаче, јер значи што и живот.

Догађаји који затим долазе сасвим су у духу горњих радњи.

Наступио је слом Двојне монархије. Ланци државе пуцали су, ускрсавали су народи. Војводина ће ићи са Србијом, то је већ историја крвљу исписала, па и Милетић гази по тој историји у пратњи крвних дамара Срба у слободи. Он их у Вршцу организује, до доласка српске војске, под Народним Већем, још више, он иде по српску војску све до Београда. Да би заварао траг свога пута, изјавио је пред мађарским комесаром, да иде у срез пацијентима. А када се вратио са војском која је пробила Кајмакчалан и дошао у Вршац, прокламује слободу народа и поздравља веснике остварења народних идеала. Масарик је имао право...

Када је Велика Народна скупштина у Новом Саду 25 нов. 1918 год. изгласала отцепљење од Аустро-Угарске, а на тој скупштини Милетић је био са још седам угледних војвођана изабран за претседника, он је постигао тренутно кулминацију свога рада на политичком пољу. После одлази као делегат у Београд, у својству члана Народног Савета. Приликом избора за Привремено народно претставништво учествује у свима радњама око приласка Војводине Србији, затим у Уставотворној скупштини око доношења т. зв. Видовданског устава; на редовним изборима за Народну скупштину био је биран 1923 и 1925 године. Приликом свих ових избора био је носилац окружних листе за доњо-бачки изборни округ, чији је цен-

тар био Нови Сад. На изборима од 1927 године, мада се кандидовао у три изборна округа и то у Новом Саду, Панчеву и Великом Бечкереку, није био изабран. У то време владу су имали радикални дисиденти окупљени око Веље Вукићевића, па се тенденциозно ишло против чланова Ужег главног одбора Радикалне странке, коме је припадао и др. Милетић. Од овог неуспеха, пошто је заузео и резервисан став и према политици нових странака од 1931 године, до саме смрти (13 маја 1934 г. у Београду) неће имати јачих политичких момената. Треба споменути да је, као стручњак за здравствену и санитарну службу учествовао у својству члана Законодавног одбора при Претседништву Министарског савета, у раду овога, и то у раздобљу од 1929 до 1931 године. Ова последња јавна улога која му је била поверена у ствари се односила на његов ранији рад, када је био министар народног здравља, министар пошта и министар социјалне политике. А то није био само једаред, у једној влади, већ у десет влада. Прво је био министар народног здравља у влади Стојана Протића (19 фебр. до 17 маја 1920), затим у две владе Николе Пашића (министар пошта од 1 јан. до 26 марта 1921, и од 26 марта 1921 до 24 дец. 1921). У наредним Пашићевим владама је министар народног здравља, са изузетком једне, у којој је министар социјалне политике (6 нов. 1924 до 29 марта 1925); портфељ министра народног здравља задржава и у две владе Николе Узуновића. Те су владе Пашићеве: 16 дец. 1922 до 2 маја 1923; 2 маја 1923 до 27 марта 1924; 27 марта 1924 до 21 маја 1924; 18 јула 1925 до 8 априла 1926, и Узуновићеве: 24 дец. 1926 до 1 фебр. 1927 и од 1 фебр. 1927 до 17 априла 1927).

Милетићево социјално познавање прилика у народу, са којим је провео више од двадесет година у најинтимнијем контакту као лекар, и омогућило му је да за време свога рада у различитим

ресорима, за непуних седам година, донесе врло корисне законе, уредбе или правне прописе. Ево неколико: Из ресора министарства народног здравља: „Закон о бесплатној помоћи у болницама“, „Уредбу о здравственом просвећивању народа“, „Уредбу о организацији хигијенске службе“, „Правилник о раду станица за сузбијање алкохолизма“, „Правилник о раду амбуланти за сузбијање венеричних болести“, „Правилник о организацији завода за тропске болести“, „Правилник о оснивању Централног хигијенског завода у Београду“ и др. Као министар пошта донео је „Уредбу о уређењу Министарства пошта“ и уопште уредбу о организацији поштанске службе, а као министар социјалне политике, спремио је чувени „Закон о становима“ од 1925 г. којим се радикално решава тешко станбено питање у земљи. Овај закон није др. Милетић и премапотписао и радио на његовој промулгацији и публикацији, јер је међувремено дошло до промене владе, па је и он прихватио други ресор.

Из ових неколико, масовно изнетих података, да се наслутити једна велика радна способност, сагоревање материјала у експедитивности и детаљно познавање човекових потреба. Милетићев горњи рад је рад указане потребе, оно што се назива прва помоћ, али која задире дубоко у законодавну праксу. Његове почетке данас нико не може мимоићи, нарочито у хигијенској служби, болничком обезбеђењу и станбеном питању.

V

Да би се добила пуна и јасна слика ове импозантне личности нашег скоро савременог друштва, чија кулминативна интелектуална фаза лежи у јаким практичном опште народном послу, независно од политике, или у вези са њом, колико логика и

хуманитарно схватање траже, треба приказати психу др. Славка Милетића. Она се развијала неминовно из рада и народних потреба, па нам даје тако делимичан приказ народне повести свога времена; а познато је, да је историја у ствари само читав низ биографија знаменитих људи. Унапред треба рећи, да тај посао ни мало није лак, јер смо и сувише близу рада и његових речи, најзад саме његове појаве. У њој се преплећу идеје др. Светозара Милетића, Јаше Томића, Николе Пашића и др., естетске потребе Максима Горког, Толстоја, Додеа и Шекспира, филозофска размишљања Ничеа, Фихтеа, Канта и Хегела и дубоко познавање оригиналних списа социолога Огиста Конта и Спенсера. Биограф дакле мора стати пред овим чудним сплетом богате културе једног кабинетског радника и естетике, и пред делима чистог практичара, па то одвагати према вредности. Још је најбоља могућност довести до синтезе ове две појаве, па евоцирати живу личност, али то је, свако ће признати, изван људске моћи, јер човек нема тих божанских атрибута. Али шта ми можемо чинити! Можемо тражити рефлексе живота на социјалној средини, јер и то је живот, још више, како др. Славко Милетић каже:

**„У народној борби не броје се дани,
А године лете, као магновања.
И век прође. Једни — славом увенчани,
А други — у глибу народног презрења“.**

(Змају - Јовановићу)

Међутим живот је прошао. Њега више нема, а изван њега су једнаки и социјални радници и социјални паразити. Свако има на крају сличну судбину. Само што се пут једних урезује у душе народа као цветна алеја, а пут других као бесплодни камењар пун корова. Та разлика се не разуме, она се осећа, јер за разумевање треба заборав од деценија и стотина година, и по-

новно буђење од критичара. У овом другом случају, осећања, имамо посла са душама целог народа.

У огледима на научном и уметничком пољу, који су претходили или ишли паралелно са практичним радом, др. Милетић је имао две улоге: као лекар и као књижевник. Он је то сједињавао у себи и по могућству давао као естетски издањак. Такве су му н. пр. приповетке са дидактичном садржином: „Поличарка“, „Учитељица“, „На лађи“, „На мукама“, „Ко је неспособан за брак“, „Вила“ и сл. Али где се та два појма нису дала синтетизирати, наступао је без тенденција: са намером помоћи, као друг, отац или брат, или безлично, као прави уметник или човекова савест. У прве радове би дошли његови одлични чланци из популарне медицине: О нези детета, О хигијенским проблемима (спавању, купању, сунцу, киши), О развијању мишића, О школској деци, О туберкулози, затим о бањама (посебно о Врњачкој бањи и Русанди код Меленаца) итд. Сви су ови радови одељци једног програма, који је Милетић изводио као министар народног здравља. Друга ствар стоји са његовим чистим естетским издањцима.

Као сарадник „Заставе“, „Српске Домаје“, „Жене“, „Рада“, „Дела“ и др. листова и часописа, он је по њима просуо много својих песама, слика, превода и приповедака. Ово се нарочито односи на „Српску Домају“ која је прво излазила у Новом Саду, а после у Руми и Славонском Броду. Док је излазила у Новом Саду главни уредник јој је био сам др. Милетић и то 1902 и 1903 године. Од песама изашлих у њој треба нарочито истаћи ове: „Српској сеји“, „Жудња“, „Ми се растадосмо“, „Крај камина“ и „Ала да сам...“. У једној, скоро еротичној, достиже чак и приличну лирску висину:

„И ми се растадосмо; али без цигло јао,
Нисмо ни руку стисли, без вреле сузе једне!
Од једног кобног трена ми постадосмо као
Туђини, као двије поносне санте ледне“.

После ће оставити овај начин писања и под
утиском песимиста које је студирао, после ко
зна каквих разочарења, даће нам један дах се-
те, тихог шапутања које прожима мисао:

„Сујето, сујето! Зар љубави, славе?
Заборав и патње Бог је дао људим’;
И мелем за ране — вечни мир у гробу.
— Ја за миром жудим...“

Да ли је то засићеност или самоодрицање? Кад
се пребацимо мало у стварност, видећемо да је
пре одрицање, јер је у то време др. Милетић имао
тек нешто преко тридесет година, а широк и от-
ворен пут водио га је стално ка успеху. Мож-
да је био и завет, да ће увек тражити само мир,
да неће поћи за заманим даровима таштине и
пролазне љубави! Разумевање, да је све пролаз-
но, то рано схватање дала му је судбина њего-
ва оца др. Светозара Милетића Баш некако пре
ове песме била је и његова смрт. Отац је најзад
нашао мира, па је син то у песми и односно своје
личности изразио.

У преводним радовима др. Милетић је све-
страно заступљен; ту се тек показује његова ве-
лика и богата култура. Са руског је превео дра-
му „Наш пријатељ Некљужев“, затим приповетке
„Дамјан Капенко“ од А. Свејнтховског, „Присни
пријатељ“ и „Зелени мачак“ од Максима Горког;
са чешког је дао неколико песама од Мајкова,
из збирке „Новогрчке песме“ и приповетку „При-
мирје“ од Јарослава Врхлицког; са мађарског
поред осталих и приповетку Фрање Херцога „У-
кротитељка“; са француског „Бродолом“ од Ка-
стелнуова, „Буренце“ од Ги де Мопасана и т. д.
У овим радовима он је чисто мелодичан, вешт

интерпретатор туђе мисли, прилагодљив за израз који треба пренети на домаћи језик. Велика је штета за ове ствари, што разасуте по данас тешко приступачним листовима и часописима, остају непознате и т. зв. широј публици, која се бар донекле интересује за белетристику.

На крају овог поглавља треба додати, да је сем у литератури, Милетићева осећајна природа нашла израза и у другој врсти уметности, у сликарству. Он је ову једноставно студирао ради чистих душевних потреба, и њој је посвећивао све своје слободно време. Само да би видео чувене галерије света, путовао је у Рим, Венецију, Фиренцу, Дрезден, Минхен, Париз, Лондон, Брисел и т. д., али нажалост, своја запажања није публикувао. Она се, вероватно, и данас налазе негде у рукопису.

VI

Поред домаћег одгоја, околина и друштво врше првенствени уплив на појединца. Ово поготову, ако се схвати, да друштво врши обрнут утицај од породице, т. ј. даје личном мишљењу оно, што у породици недостаје. То су социјално-психолошки моменти и од њих зависи будућност једне јединке. У овом односу важан је и моменат асимилације: то је време младости, када се више осећа, а мање мисли; више се виде последице од узрока, или се разуме акција а не види последица. Тако постају новотарства. Она се не диференцирају на тај начин само код људских индивидуалитета, него и код група — читавих народа. И зато народи који осећају, имају идеала, то су свагда млади народи, макар у ствари били и стари колико и човечанска култура. Нешто слично је резимирао у свом „Источном питању“ и др. Светозар Милетић.

У даљој анализи долази се до става, зашто је омладина увек настројена либералним идејама. Пример за ово је новија политичка историја Србије, успех акције за окупљање омладине, као и њени успеси. Постављен циљ био је нација, као антипод интернационали, у ствари тада само део те идеје. Др. Славко Милетић није иза ње могао видети више него што су видели остали, али није видео ни мање. Његов рад н. пр. на задругарском пољу, поглавито на акцији за оснивање здравствених задруга, вредан је интереса. Он зна да су чиниоци социалног напретка умови појединаца, који у миру мисле о еволуцији гомиле, али свестан је исто тако, да се идеализирањем у ствари ништа не даје, ако нема импулса и у самој гомили. Тај рад је био предузео на себе и постао је органом групне функције. Према томе, др. Славко Милетић није имао само задатак социјалног формирања, већ и конзервације. Акција се састојала у распаљивању, али и у просвећивању. Лични егоизам којим се гради, по Шопенхауеру, држава, требало је сложити са групним егоизмом који одржава заједницу. Сретство је морало бити националност, јер она садржи у себи и „част“ и „славу“. Или како о конзервацији каже социолог Зигел, да она као закон, неминувано влада свима организмима. „Да би живео, сваки организам тражи два низа акције: један, сарадња изнутра, а други, одбрана споља“. Код ове нове генерације, којој је припадао и др. Милетић, проблем се постављао сасвим исправно, као континуиран. Физиолошки, у питању је био крвни однос предака и потомака једног народа, а као психолошки, постојао је интелектуални конформизам, створен домаћим васпитањем. Нове генерације, и са овог гледишта, биле су наставак старих генерација, па тако, мада је био присталица нових идеја, др. Славко Милетић био је и један од наставака у социјалном континуитету

др. Светозара Милетића. И један и други градили су једну социјалну установу, а то је држава. Путеви су им били различити, али су се сретали на горњој идеји. „Историја политичке еволуције показује, да није могућно формирање политичких организама, без упоредног формирања националитета, и то све до оне тачке, када се држава почиње јављати као спутана националном идејом“ (Корнехо). Одавде сада проистичу новине, а на њима је радио само др. Славко Милетић, не и др. Светозар Милетић. То је рад на социјалној интерној организацији, просвети, економији, санитету, администрацији и др.

Извесни појединци, као следбеници покрета националних амбиција, иду још и даље (пр. А. Стамболиског), па у овом односу, што је данас као појава врло интересантно, траже, да се чланови једне породице најстрожије вежу за кућну традицију да би као нови друштвени борци имали исте материјалне и идејне интересе са класом чијим редовима и сами припадају. Др. Славко Милетић није имао везе са овом даљом политичко-социјалном формацијом у еволуцији, као изданцима новотарства, јер је био присталица искључивог самообразовања и самоопредељења. У његовом ортодоксном слободоумљу, са овом цртом, осетило би се нешто анархично, али и то само за моменат, јер би се и то све ограничавало психолошком групном диференцијацијом, без реалних и физичких ознака.

VII

Пре једно десет година у Новом Саду писала је у дневнику „Дану“ прилично тенденциозно једна личност која није била меродавна за то писање, да др. Славко Милетић није исто што и др. Светозар Милетић. И данас је свима, који

могу доћи до тих чланака, неразумљиво, какву је намеру могао имати писац. Једино оправдање тих делимично памфлетних чланака може изићи из оне познате мисли Валтера Скота: „Биографија је најзанимљивија врста писања; али она губи све чари кад се и мрачне, као год и светле стране описаних карактера подједнако и верно не изнесу“. Али тада је свима јасно, а вероватно је то било и др. Славку Милетићу, бар тако тврди Мита Клицин у књизи „Борбе у Матици Српској“ (1937 Н. Сад), да је између оца и сина била велика разлика. Прво, та је разлика постојала у личном схватању социјалне средине и времену, а затим, отац је имао једну мисију, а син другу. Морало би се узети да су и један и други савршено исправно извршили поверене им задатке и положили чисте рачуне о резултату. Отац је био иницијатор, сав праскав и пун блеска, а син оруђе, миран и рефлексиван. Светозар Милетић је радио већином на политичкој демократији, а Славко Милетић само на социјалној демократији. То су два одвојена појма и два засебна поља рада која се не могу сравњивати. Али критичар, нажалост, изгледа то није знао.

У раду Славка Милетића нема доктринарства: он није „очев син“, како се то мислило, већ је индивидуалност која би постојала и без те патернитетске везе са великим Светозаром Милетићем. Њега би друкчије ценили да је био син чизмара Симе Милетића, свога деда, него што су га ценили као сина Светозара Милетића. То је његова трагедија, јер му се није увек давала вредност личности, већ само туђе сенке. А ко је то чинио? Бивши једномишљеници Светозара Милетића, који су Славка истерали из новосадске гимназије и који су покушали да га сруше на изборима за црквени сабор од 1910 године; само, што је све увек остало на покушају и без последица. Зато је овај пор-

трет и написан, да би се istakla животна самостална путања дра Славка Милетића, а будућим објективним хроничарима дат је један колико толико тачан докуменат, из кога би се видела његова маркантна физиономија, какву памте још многи савременици.

Литература

„Генијални Неимар“, говор др. Славка Милетића — Спомен књига Пашићу, Београд 1927.; — „Како је отац затворен“, чланак Милице Јаше Томића у Застави, свечани број од 24 септембра 1906 г.; — „Светозар Милетић у породици“, чланак Милице Јаше Томића у Летопису Матице Српске г. С. књ. 308, Нови Сад 1926; — „Др. Славко Милетић“ од Мите Ђорђевића, Годишњак Матице Српске 1935, Н. Сад; — „Др. Славко Милетић“ од Јаше Томића, Рад, српски велики календар, Нови Сад 1911 г.; — Жорж Палант, „Основи социологије“, Београд 1926 г. — Александар Стамболиски, „Какав треба да буде земљораднички борац“ Београд 1926 г.; — Мита Клицин, „Борбе у Матици Српској и њени проблеми“ 1937 г. у Новом Саду; — Рад српског народног црквеног сабора 1906/7 године, стенографске белешке; — Стенографске белешке Народне скупштине од 1919 до 1926, у Београду; — Српска домаја, књижевни часопис, Нови Сад 1902 г.; — Часопис Жена за 1911, 1912 и 1913/14, Нови Сад; — Светозар Милетић, „Изабрани чланци“ (посебно „Источно питање“), Нови Сад 1939 г.; — М-Х Корнехо, „Општа социологија“, књ. II, п. VI „Држава“ у Паризу 1911 г.
